

GINNAZIJOS MOKINIŲ LYDERYSTĖS RAIŠKA: YPATUMŲ ANALIZĖ

Aušrinė Gumuliauskienė, Laura Martusevičienė
Šiaulių universitetas, Lietuva

Santrauka

Mokinių lyderystės ugdymas pastaruoju metu tapo vienu iš Lietuvos švietimo politikos tikslų. Lyderystės plėtotė visuose mokyklos, kaip švietimo organizacijos, lygmenyse siejama ne tik su mokinių, mokytojų, mokyklų vadovų veiklos efektyvumu, jų iniciatyvumu, kūrybiškumu, inovatyvumu ir kitų svarbių gebėjimų raiška, ugdymo kokybe, geresniais ugdymo rezultatais, mokyklos tobulinimu, bet ir su intensyvesniais švietimo sistemos ir visuomenės pokyčiais. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos 2008 metais paskelbti 22-ose pasaulio valstybėse atlikto lyderystės mokykloje tyrimo rezultatai buvo vienas iš veiksnių, turėjusių įtakos Lietuvos švietimo politikos lygmenyje aktualizuoti lyderystės tyrimus ir ugdymą, demokratėjančioje švietimo praktikoje susitelkti prie šios problemos.

2013 m. vasario mėnesį atliktas empirinis tyrimas (N = 111) atskleidė teigiamas gimnazijos mokinių asmeninės ir į mokymąsi orientuotos lyderystės nuostatas ir teigiamą lyderystės raiškos galimybių mokykloje vertinimą. Gimnazistai linkę manyti, kad mokykloje sudaromos galimybės jų lyderystės raiškai; save gimnazistai labiau vertina kaip savarankiškus, pasitikinčius savo jėgomis, prisiimančius atsakomybę už savo veiksmus, nebijančius nepagrįstos kritikos, randančius išeitį iš keblių situacijų asmenis, tačiau pripažįsta, kad jiems stinga iniciatyvumo, aiškesnės savo gyvenimo vizijos. Nors, gimnazistų vertinimu, mokykloje vyrauja demokratiški santykiai, palankus mokytojų ir administracijos požiūris į mokinių iniciatyvas, siekį įgyvendinti novacijas, išryškėjo mokinių motyvacijos sistemos poreikis ugdyti lyderystę mokykloje. Tarp atskirų gimnazistų lyderystės raiškos požymių ir sociodemografiinių kintamųjų (lyties, klasės, pažangumo) egzistuoja statistiškai reikšmingi ryšiai. Gimnazistų lyderystės raiškai (aktyvumui, iniciatyvumui) įtakos turi jų motyvacija būti lyderiais.

Pagrindiniai žodžiai: *lyderystė, lyderystės raiška, lyderystės ugdymas.*

Įvadas

Pastaruosius keletą dešimtmečių pasaulio socialinėje, ekonominėje, politinėje ir švietimo bei mokslo erdvėje diskutuojama, kaip gerinti kokybę visuose srityse. Suvokiant švietimo paskirtį – būti visuomenės raidos procesų priekyje visuomenę modernizuojančia jėga – natūralu, jog yra poreikis gerinti Lietuvos švietimo sistemos būklę, plėtojant švietimo subjektų lyderystę. Vienu efektyviausių būdų kokybei pasiekti laikomas individualaus ir organizacinio potencialo didinimas per saviugdą realizuoti lyderystės kompetencijas. (Jonušaitė, Valuckienė, 2007). Kad susiklostytų tvarios lyderystės tradicijos, Lietuvoje ir pasaulyje daug dėmesio skiriama lyderystės tyrimams, jos ugdymui(si).

Valstybės švietimo 2013–2022 m. strategijos (2013) iškelti tikslai orientuoti į nuolat tobulėjančią, reflektuojančią, kūrybišką, atsakingą, savarankišką, siekiančią geriausio sa-

vo veiklos rezultato, lyderio savybėmis pasižymintį švietimo subjektą. *Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ (2013)* teigiama, kad sumanios visuomenės idėją įgyvendinsime tik pasiekę kryptingų pokyčių pagrindinių visuomenės institucijų bei visuomenės gyvenimo srityse, kuriose turi būti vertinamas ir nuo mažens ugdomas kūrybiškumas ir lyderystė, kaip svarbūs šalies išteklių. Strateginiuose švietimo dokumentuose akcentuojama, kad turi būti skatinama ir ugdoma lyderystė, mokėjimas dirbti komandoje, stiprinamas visuomenės organizuotumas, nes tai yra sumanios visuomenės, lemsiančios valstybės pažanga, prielaidos.

„Lyderystė pripažįstama svarbi ne tik organizacijų valdymo procese, bet ir visais lygiais, kur atsiranda būtinumas bendras vertybes ir tikslus tapatinti su asmenimis“ (Šilingienė, 2012, p. 4).

Šalies švietimo būklę atspindintys kiekybiniai rodikliai rodo gana aukštą Lietuvos gyventojų išsilavinimo lygį (aukštąjį išsilavinimą įgiję 43 proc.), gausų skaičių asmenų, dalyvaujančių mokslinių tyrimų ir technologijų plėtros veikloje (18 500 žmonių), užsienio kalbų mokėjimą (90 proc. gyventojų moka bent 1 užsienio kalbą). Pagal šiuos rodiklius, Lietuva galėtų būti priskiriama klestinčioms Europos sąjungos valstybėms. Tačiau pagal kūrybingumo klimato palankumą esame tik 24, pagal išduotų patentų skaičių 1000 gyventojų esame 26 Europos Sąjungoje, o 40 proc. Lietuvos gyventojų yra nepatenkinti savo gyvenimu (Jucevičius, 2013). Tokia situacija gali būti sąlygota mūsų, kaip postsovietinės visuomenės, mentaliteto (European values study, 1999).

Nuo 2007 m. galima stebėti nors ir ne itin žymią, vis dėlto nuoseklią Lietuvos gyventojų pilietinio aktyvumo augimo tendenciją. Moksleiviai lenkia kitas socialines grupes (išskyrus mokytojus) pilietinio aktyvumo dimensijoje. 2009 metų duomenimis, visuomenės pilietinės galios indekso vidutinė reikšmė buvo lygi 38,4, mokinių – 53,6, o mokytojų – 70. Lietuvos mokiniai kartu su mokytojais yra ta grupė, kuri išsiskiria iš kitų pilietinės įtakos supratimu, pilietinio aktyvumo potencialu, todėl manoma, kad mokyklose sutelkta daugiau pilietinės galios nei visoje visuomenėje (Mokomės visą gyvenimą. Švietimo mainų paramos fondo informacinis leidinys. 2013, Nr. 12, p. 18). Mokinių asmeninės lyderystės ugdymas sietinas su savarankiško, atsakingo, pilietiško, gebančio projektuoti ambicingus gyvenimo tikslus ir juos pasiekti asmens ugdymu. „Mokykla yra pagrindinė švietimo sistemos ir visuomenės pokyčių ašis, todėl veiksminga lyderystė mokyklose reikalinga kaip niekada anksčiau“ (Lyderystės kompetencija: Kam? Kodėl? Kaip? 2012, liepa Nr. 10 (74), p. 1).

Pastarąjį dešimtmetį įvairių šalių mokslininkai ir švietimo politikai vis daugiau diskutuoja ir sutaria, kad lyderystė yra vienas svarbiausių mokyklos veiksmingumą lemiančių veiksnių. Anksčiau būtina mokyklos veiksmingumo sąlyga buvo laikoma mokyklos vadovo lyderystė, o pastaruosiu metu vis dažniau pripažįstama, kad lyderystė mokykloje kyla ne iš vieno asmens, o iš grupės asmenų, kurie tiki lyderystės fenomenu ir nori ją skleisti mokykloje. Manoma, kad „mokytojų lyderystė – tai priemonė, kuria siekiama mokymo ir mokymosi kokybės mokykloje“ (ten pat, p. 3). Mokslininkai (Lytvudis, 2006, Harris, 2010, Lambert, 2011 ir kt.) mokytojų lyderystę sieja ne tik su kūrybiiniu pranašumu, kuris reikšmingas mokyklos konkurencingumui, veiksmingiems jos pokyčiams, bet ir su mokinių pasiekimais – jų mokymosi pažangumu, socialine branda,

asmenybės ir pilietiškumo raida, kuri būtina ugdant psichologinį mokinių atsparumą nesėkmėms. Lyderystė pripažįstama kaip mokyklos kaitos, tobulinimo svertas, mechanizmas, pagrindinė organizacijos pertvarkos varomoji jėga, sėkmės veiksnys (Lytvudas, 2006, Fullan, 2006, 2007, Hargryvsas, 2007, Harris, 2008 ir kt.). Anot Jungtinės Karalystės Londono universiteto Švietimo instituto Lyderystės mokymosi centro švietimo lyderystės profesorės A. Harris (2010), „drąsiame naujame ekonominiame pasaulyje mokyklos turės išnaudoti visus prieinamus lyderystės gebėjimus ir galimybes. Tai galima pasiekti mokykloms iki maksimumo padidinus visas žmogiškojo, socialinio ir intelektualinio kapitalo formas. Kad galėtų ugdyti lyderystės gebėjimus, mokyklos turi veikti ir siekti geriausių rezultatų. Norint tai įgyvendinti, reikia radikaliai keisti lyderystės praktiką“ (Harris, 2010, p. 7). Lyderystės švietimo srityje problematika nuolat kintančiame socialiniame, ekonominiame, politiniame kontekste tampa vis aktualesnė. Neatsitiktinai Lietuvos pirmininkavimo ES Tarybai metu švietimo ir mokymo srityje greta kitų prioritetinių klausimų numatoma analizuoti lyderystės švietime problematiką.

Švietimo lyderystės problematika įvairiapusiškai nagrinėjama užsienio ir Lietuvos autorių. Šiuolaikinės lyderystės teorijos pradininkas Dž. M. Bernsas (1978) pirmasis pateikė išplėtotą lyderystės apibūdinimą, išskyrė transakcinės ir transformacinės lyderystės tipus. F. Holingeris, R. H. Hekas (1996) analizavo ryšius tarp mokyklų lyderystės ir mokinių pasiekimų. R. Donmojerio (1985) tyrimai atskleidė mokyklos vadovo lyderystės ir mokyklos sėkmės sąsajas, B. Vicirsas, R. J. Boskeris ir M. L. Kriuger (2003) išnagrinėjo 37 tarptautinius tyrimus apie lyderystės poveikį mokinių pasiekimams, tačiau tiesioginio ryšio tarp lyderystės ir mokinių pasiekimų neidentifikavo. Šios išvalgos paskatino mokslininkus R. J. Marzano, T. Waters, B. A. McNulty (2005) kurti naują švietimo lyderystės tyrimų paradigmą, taikant kiekybinį metaanalizės metodą, todėl paaiškėjo, kad per pastaruosius 35 metus lyderystės srityje darytų mokslinių tyrimų metaanalizė leidžia teigti, jog mokyklų lyderystė daro reikšmingą įtaką mokinių pasiekimams ir gali tapti karjeros orientyru ir galimybe švietimo administratoriams (R. J. Marzano, T. Waters, B. A. McNulty, 2011). V. Smith, R. Andrews (1989), K. Litvudas, D. Džansi, R. Šteinbach (1999) analizavo lyderystės mokymui (į mokymąsi orientuotos lyderystės) teorinius aspektus. V. Benisas (2003) išskyrė ir pagrindė esmines šiuolaikinių lyderių charakteristikas, kaip svarbiausias veiksmingos lyderystės ypatybes. Tai gebėjimas patraukti kitus, sukuriant bendrą viziją, aiški nuomonė, grindžiama tikslo prasmingumu, savivoka ir pasitikėjimu savimi, moralinės, dvasinės vertybės, siekiant tikslo, atsakomybė. M. Fullanas (1993, 2001) lyderystę sieja su veiksmingais mokyklų pokyčiais. P. G. Northouse (2007) išsamiai pagrindė teorinius ir praktinius lyderystės aspektus; sampratą, struktūrą, tipus, principus, sąsajas su kultūra, lyderystės taikymo modelius ir kt. D. Griffinas (2002) lyderystės koncepcijas siejo su organizacijų tobulinimu, socialine sąveika, dalyvavimu grįsta saviorganizacija, etikos ir atsakomybės klausimais. L. Lambert (2003) pagrindinį dėmesį skyrė lyderystės gebėjimų tyrimams ir kt. Mokslininkai Glickman (2010), Lambert (2011), Marzano (2011), Coleman (2010), Helterbran (2010), Frost (2008), Harris (2010), Haber (2011) ir kt. aktyviai domisi mokinių lyderystės, pasidalintosios lyderystės problematika.

Lietuvos mokslininkai Žvirdauskas (2004, 2006), Jucevičienė (2004), Želvy (2003, 2006), Rupšienė, Skarbalienė (2010), Jonušaitė, Valuckienė (2007, 2012), Navickaitė (2012), Cibulskas, Žydzūnaitė (2012) ir kt. švietimo lyderystės problematiką analizuoja įvairiais aspektais.

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos bei Mokytojų kompetencijų centro užsakymu 2006 metais šalies mastu buvo atliktas mokyklos vadovo lyderystės raiškos tyrimas (tyrimą atliko D. Žvirdauskas), kuris atskleidė vyraujančius mokyklų vadovų lyderystės stilius, bruožus, orientaciją pagal mokyklų vadovų, mokytojų, mokinių ir jų tėvų vertinimus. Tyrimo rezultatai parodė, kad lyderystės situacija bendrojo ugdymo mokyklų vadovų lygmenyje yra gana problematiška dėl daugelio veiksnių įtakos (Švietimo problemos analizė. 2007, spalio, Nr. 7 (18). Mokytojų ir mokinių lyderystės raiška buvo tirta Katiliūtės, Malčiauskienės, Simonaitienės, Stanikūnienės, Jezerskytės, Cibulsko (2013). Rupšienė, Skarbalienė (2010) tyrė mokytojų lyderystės charakteristikas. G. Cibulskas, V. Žydzūnaitė (2012) tyrimų pagrindu konceptualizavo lyderystės vystymosi mokykloje modelį.

Bene daugiausiai Lietuvoje lyderystės srityje nuveikta projekte „Lyderių laikas“, kuris prasidėjo 2009 m. ir tęsiasi iki šiol. 2011m. atliktas longitudinalinis lyderystės raiškos švietime tyrimas (tyrimą atliko Beresnevičiūtė, Dagytė, Dapkus, Katiliūtė, Savičiūtė), kuriuo siekta išbandyti projekto „Lyderių laikas“ 2.14 grupės veikloje parengtus tyrimo instrumentus ir pateikti rekomendacijas pakartotiniams lyderystės raiškos tyrimams ir atskleisti lyderystės raišką skirtingose Lietuvos švietimo bendruomenės grupėse (mokinių, mokytojų, mokyklų vadovų, vidurinės grandies vadovų, tėvų ar globėjų, savivaldybių švietimo specialistų). Tyrimas rėmėsi sistemine lyderystės samprata, kuria akcentuojamos sėkmingai besimokančios organizacijos ir bendruomenės lyderystės pasiskirstymas ir perdavimas, horizontalumas (ryšiai su bendruomene). Lyderystė šiame tyrime analizuota traktuojant ją kaip procesą, o ne padėtį, kurią darbuotojas gali oficialiai užimti organizacijoje. Lyderystės procesas šiuo atveju suvokiamas kaip gebėjimas daryti įtaką žmonėms, asmens jėga, motyvuojanti ir koordinuojanti organizacijos narius siekti organizacijos tikslų, švietimo lyderystės paskirtį nusakant poreikiu tobulinti kiekvieną mokyklą ir visą švietimo sistemą. Tyrimas rėmėsi prielaida, kad sisteminė lyderystė – tai mokyklų ir visos švietimo sistemos tobulinimas pritraukiant, puoselėjant ir ugdant lyderius visais lygmenimis – klasėje, mokykloje, savivaldybėje, nacionaliniu mastu (Longitudinalinis lyderystės raiškos švietime tyrimas, 2011). Tyrimas atskleidė, kad pozityviausios asmeninės lyderystės orientacijos ir nuostatos vyrauja tarp mokinių ir jų tėvų, o lyginant mokyklų vadovų, jų pavaduotojų, mokytojų ir savivaldybių švietimo specialistų nuomones, pozityviausiai lyderystės orientacijos išreikštos mokyklų vadovų pavaduotojų grupėje. Lyderystės raiškos rodiklių pasiskirstymas atskirose tiriamųjų grupėse išryškino vertinimų skirtumus, kurie yra aktualūs tolesniems lyderystės tyrimams ir lyderystės ugdymo praktikai.

Tyrimo problema ir tikslas

Nors lyderystės tyrimai nuolat intensyvėja, plečiasi, jų poreikis išlieka aktualus visose švietimo sistemos pakopose. Nūdienos švietimo praktikoje, siekiant naujų jos tobulinimo strategijų, vis populiareesnės tampa pasidalytosios ir į mokymąsi orientuotos lyderystės idėjos, ieškant kuo efektyvesnių jų taikymo modelių. Nuolat plečiasi ir pati lyderystės samprata. Ilgą laiką lyderystė švietime buvo sieta su gebėjimu pritraukti žmones, siekiant organizacijos tikslų (Albrechtas, 2005), suvokta kaip vadovavimo būdas (Appleby, 2005), galiausiai apibrėžta kaip sudėtingas procesas, turintis daug dimensijų. Northouse (2009) lyderystės sampratoje siūlo skirti bent keturias svarbiausias šio reiškimo sudedamąsias dalis: procesą, įtaką, kontekstą, tikslą. Nūdienos visuomenės ir švietimo kaitos kontekste nebepakanka galvoti vien tik apie atskirų asmenų, lyderių, veiklą. Į lyderystę žvelgiama kaip į sistemą. Svarbu ne tik pastebėti, bet ir remti lyderių gebėjimų turinčius pavienius pedagogus, mokyklos administraciją ar kitus mokyklos narius, sudaryti galimybes kurti bendradarbiavimo ir mokymosi tinklus, įgalinti mokyklas ar kitas švietimo institucijas veikti savarankiškai (LR ŠMM, Lyderių laikas, 2007). Lyderystė švietime suprantama ne kaip vieno asmens veiklos sritis, o daugelio sąveikų, vykstančių organizacijoje skirtingais momentais, rezultatas. Esminiai jos principai: plačiai pasiskirsčiusi lyderystė apima visus organizacijos lygmenis, susieja vertikaliąsias ir periferines struktūras, yra lanksti, siejama su organizacijos tobulinimu ir kt. (Harris, 2010).

Lambert (2011) lyderystę apibrėžia kaip gebėjimą padėti mokytis kitiems, mokytis iš kitų, paveikti kitų mokymąsi, sudaryti galimybes kitiems mokytis. Pasak autorės, lyderystė – tai mokymasis visiems kartu, siekiant bendro tikslo. Mokymasis ir lyderystė yra glaudžiai susiję dalykai; lyderystė – abipusis tikslingas mokymasis bendruomenėje, paremtas abipuse pagarba grįstais santykiais, apibrėžta atsakomybe, funkcijomis, derama įvairove. Bet kuriuo atveju esminis lyderystės sampratos elementas pirmiausia siejamas su įtakos procesu. Mokykla – tai vieta, kurioje vaikams ar jaunuoliams turėtų būti sudarytos sąlygos ir galimybės atsiskleisti ir plėtoti visus savo gabumus ir gebėjimus. Tai reiškia, kad mokyklų lyderiai yra atsakingi už jose vykstantį mokymąsi – jie tampa mokymosi lyderiais. Į mokymąsi orientuotoje lyderystėje daugiausia dėmesio skiriama veiklai klasėje stebėti ir ugdymo bei ugdymosi kokybei gerinti, „kartu ir personalo, ypač pedagoginio, mokymuisi bei tobulėjimui“ (Lyderystės kompetencija: Kam? Kodėl? Kaip?, 2012, liepa Nr. 10, p. 3). Lyderystės gebėjimų ugdymas švietimo sistemoje siejamas su plataus masto (tėvų, mokytojų, vadovų, bendruomenės narių, universitetų ir kt.) įsitraukimu į lyderystę ir įsitraukimo į šią veiklą meistriškumu, todėl bene labiausiai sutelktas dėmesys į mokymąsi orientuotos lyderystės koncepcijai ir jos įgyvendinimo strategijoms. Tai inovatyvios švietimo strategijos, kurių įgyvendinimas pirmiausia sietinas su esamos lyderystės būklės stebėseną, tyrimais bei analizavimu, kad įgyvendinami pokyčiai būtų pagrįsti, kryptingai orientuoti į rezultatyvumą ir veiksmingumą. Tyrimo objektas – gimnazijos mokinių lyderystės raiška. Tyrimo tikslas – identifikuoti gimnazijos mokinių lyderystės raiškos ypatumus ir jų priklausomybę nuo sociodemografinių kintamųjų.

Tyrimo metodologija

Tyrimo metodologija grindžiama filosofinėmis pragmatizmo idėjomis, konstruktyvizmo teorijos nuostatomis, sisteminiu požiūriu į lyderystę bei jos vystymą.

Pragmatizmo teoretiko J. Dewey (1997) požiūriu, ugdymas yra nuolatinė patirties rekonstrukcija. Patirties kokybė priklauso, kiek veikla yra ugdomoji (pagal L. Duoblienę, 2006). „Individualiojo pažinimo pagrindas – ugdytinio sąveika su dinamiška, nuolat besikeičiančia aplinka“ (Bitinas, 2000, p. 217).

Konstruktyvizmu grindžiama mokymosi teorija akcentuoja asmeninių ir socialinių realiųjų kūrimą, sutelkdama dėmesį ne į besimokančiojo žinias, o į žinių konstravimo procesą. Konstruktyvaus (dažnu atveju vadinamo interaktyviu) mokymosi tikslas yra ne perduoti ir gauti informaciją, bet skatinti pačių besimokančiųjų supratimą, aktyvumą, išmokyti susivokti pasaulyje, suprasti įvykių esmę, kolektyviai spręsti problemas. Išmokstama tada, kai besimokantys asmenys patys aktyviai veikia, kelia sau klausimus ir ieško į juos atsakymų. Taip naujus dalykus lengviau suvokti ir panaudoti praktiškai. Lambert (2011) teigimu, konstruktyvizmas taip pat yra pagrįstas kitų nuomonės išklaušymu ir būtinybe skatinti sumanų ir atidų mokymąsi. Idėjų apsvarstymas ir bendravimas su kitais padeda suprasti prasmę ir kitų turimą informaciją.

Sisteminis požiūris į lyderystę ir jos vystymą akcentuoja sėkmingai besimokančios bendruomenės lyderystės paskirstymą ir perdavimą, horizontalumą (ryšiai su bendruomene). Sisteminei lyderystei būdingas mokyklų ir švietimo sistemų tobulinimas, pritraukiant, puoselėjant ir ugdant lyderius visuose lygmenyse – klasėse, mokyklose, savivaldybėse ir nacionaliniu mastu (Cibulskas, Žydžiūnaitė, 2012).

Tyrimo instrumentas ir imtis

Kiekybinė tyrimo prieiga nulėmė instrumento pasirinkimą. Gimnazijos mokinių apklausa raštu vyko 2013 m., naudojant adaptuotą trijų blokų (informacinio – instrukcinio, diagnostinio, sociodemografinio) klausimyną, kuris buvo parengtas, remiantis įgyvendinto projekto „Lyderių laikas“ 2.14 grupės veiklos „Longitudinio Lietuvos švietimo lyderystės raiškos kaitos tyrimo metodologijos ir instrumentų kūrimas“ esminėmis metodologinėmis nuostatomis ir tyrimo sritimis, adaptuojant jas tikslinei tyrimo grupei bei operacionalizavus lyderystės apibrėžtį. Gimnazijos mokinių lyderystės raišką siekta atskleisti per šias dimensijas: sėkmingą mokymąsi, asmenines lyderystės orientacijas, iniciatyvumą, kūrybiškumą, verslumą, darbą komandose, nuolatinį mokymąsi bei mokėjimą mokytis, požiūrį į lyderystės ugdymą mokykloje. Šios dimensijos laikytos svarbiais į mokymąsi orientuotos lyderystės struktūriniais elementais. Laikytasi nuomonės, kad mokinių nuostatos lyderystės ir jos ugdymosi galimybių atžvilgiu leis identifikuoti, kiek palanki aplinka mokykloje plėtoti lyderystę.

Dėl tyrimo imties apribojimų straipsnyje nepateikiamos apibendrinamosios išvados apie Lietuvos gimnazistų lyderystės raiškos būklę, tyrimo rezultatai nelyginami su kitose šalyse atliktais tyrimais.

Tyrimo imtis sudaryta tikslinės atrankos būdu. Į tyrimo imtį atrinkta Šiaulių miesto X gimnazijos 111 mokinių (N = 111). Ši gimnazija nedalyvavo su lyderystės ugdymu susijusiuose projektuose, joje iki šiol nebuvo atlikti analogiški empiriniai tyrimai.

Informacija apie respondentus

1 lentelė

Gimnazijos mokinių sociodemografinė charakteristika (N=111)

Sociodemografinis blokas		N	%
Lytis	Mergina	69	62,2
	Vaikinas	42	37,8
Klasė	I	28	25,2
	II	28	25,2
	III	30	27,1
	IV	25	22,5
Pažangumas	Labai gerai (9–10)	31	27,9
	Gerai (8)	50	45,1
	Vidutiniškai (7)	28	25,2
	Patenkinamai (5–6)	2	1,8
Asmeninių lyderystės gebėjimų vertinimas	Jis / ji yra lyderis (-ė)	13	11,7
	Dar turi ugdytis lyderystės gebėjimus	64	57,7
	Jam / jai nepatinka būti lyderiu (-e)	17	15,3
	Nesusimąsto apie tai	17	15,3
Aktyvumas	Visur dalyvauja, yra aktyvus, iniciatyvus	42	37,8
	Dalyvauja, kai liepia mokytojai ar kviečia draugai	64	57,7
	Nedalyvauja, nes nepatinka ir nedomina	5	4,5

Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal lytį nėra tolygus dėl vyraujančios situacijos bendrojo ugdymo mokyklose. Respondentų pasiskirstymas pagal klasę yra gana tolygus; tokio pasiskirstymo siekta tikslingai. Daugiausia respondentų (45,1 proc.) mokosi gerai; jų pažangumo vidurkis siekia 8 balus. Beveik trečdalis respondentų (27,9 proc.) mokosi labai gerai; jų pažangumo vidurkis yra nuo 9 iki 10 balų. Tikėtina, jog toks rezultatas gautas dėl tyrimui pasirinktos ugdymo institucijos tipo. Daugiau nei pusė (57,7 proc.) respondentų linkę manyti, jog jiems dar reikia ugdytis lyderystės gebėjimus. Toks rezul-

tatas leidžia daryti prielaidą, kad mokiniai linkę ir siekia tobulėti kaip asmenybės ir suvokia lyderystės reikšmingumą. Daugiau nei pusės respondentų vertinimu, jie yra aktyvūs ir dalyvauja gimnazijos gyvenime veikiami išorinės motyvacijos (57,7 proc.), kuri gali būti aiškinama kaip introjekcinis reguliavimas; draugai kviečia, tuomet įsitraukiama į dalyvavimą. Daugiau nei trečdalis tyrime dalyvavusių mokinių (37,8 proc.) patys turi motyvacijos būti aktyvūs ir dalyvauti gimnazijos gyvenime.

Duomenų analizė

Tyrimo duomenims analizuoti buvo naudojama vienfaktorinė dispersinė analizė ANOVA. Tyrimo duomenims apdoroti, sisteminti ir vaizduoti grafiškai naudotos SPSS-PC 17.0 for Windows, Windows Microsoft Office Word 2010 programos.

Tyrimo rezultatai

Tyrimo metu siekta identifikuoti mokinių nuostatas mokymosi atžvilgiu, kaip vieną iš lyderystės raiškos sričių. 2 lentelėje pateiktas sėkmingo mokymosi kintamųjų reitingas, remiantis gautais įverčiais (V).

2 lentelė

Gimnazistų sėkmingo mokymosi įverčių skirstinys (N=111)

RN	Teiginiai	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
1.	Jei norėčiau, galėčiau mokytis geriau	3,59	0,61
2.	Mokytojai stengiasi, kad klasė suprastų ir išmoktų medžiagą	3,41	0,51
3.	Mokytojai tikisi, kad visada atliksiu užduotis	3,38	0,68
4.	Kai aš noriu ką nors pasakyti, mokytojai mane išklauso	3,25	0,63
5.	Mūsų klasės mokiniai stengiasi gerai mokytis	3,23	0,50
6.	Mokytojai tiki, kad kiekvienas iš mūsų gali padaryti pažangą, mokydamasis jo dalyko	3,22	0,68
7.	Mokytojams patinka dirbti su manimi	2,88	0,52
8.	Mano mokytojams rūpi, kaip aš mokausi	2,71	0,74
9.	Mokytojai, į aktyvų dalyvavimą pamokoje įtraukia visus mokinius	2,46	0,79
10.	Mokytojai man pasako, ko jie tikisi iš manęs mokykloje	2,33	0,71
11.	Mano mokytojai tikisi iš manęs daugiau, nei aš sugebu	2,28	0,77
12.	Mokiniai gali nedirbti pamokoje, jei jie tyliai sėdi ir netrukdo kitiems	2,23	1,02

* Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visiškai sutinku“ – 4, „Ko gero, sutinku“ – 3, „Ko gero, nesutinku“ – 2, „Visiškai nesutinku“ – 1.

Pastebima, jog homogeniškiausios nuomonės gimnazistai laikosi dėl teiginio „mūsų klasės mokiniai stengiasi gerai mokytis“ (SD = 0,50). Su šiuo teiginiu respondentai sutinka. Taip pat bendros nuomonės mokiniai laikosi dėl teiginio „mokytojai stengia-

si, jog klasė suprastų ir išmoktų medžiagą“ (SD = 0,51). Svarbu, jog mokiniai mano, kad „mokytojams patinka dirbti su jais“ (SD = 0,52), nors gautas įvertis (V) tesiekia 2,88, vis dėlto tai reiškia, jog mokiniai labiau linkę sutikti nei nesutikti su teiginiu. Ugdyimo(si) kokybės aspektu aktualus respondentų nuomonės pasiskirstymas dėl teiginio „jei norėtų, galėtų mokytis geriau“ (SD = 0,61). Su šiuo teiginiu mokiniai daugiau linkę „visiškai sutikti“ (vidurkis 3,59). Tai rodo, jog mokiniai tiki savo jėgomis, bet nėra pakankamai motyvuoti mokytis ir neprisiima atsakomybės. Verta atkreipti dėmesį į nors ir ne ypač homogenišką (SD = 0,79), tačiau savo turiniu reikšmingą teiginį, jog „mokytojai į aktyvų dalyvavimą įtraukia visus mokinius“. Teiginio vidurkis lygus 2,46, o tai reiškia, jog mokiniai labiau linkę su tuo nesutikti. Darytina prielaida, kad respondentai pasitiki savimi ir savo jėgomis mokymosi srityje, jie tiki, jei tik norėtų, galėtų mokytis geriau, mokytojams patinka su jais dirbti, mokytojai tiki mokinių galimybėmis padaryti pažangą. Tai svarbi sąlyga, siekiant ugdytis lyderystės gebėjimus, nes lyderis – tai visų pirma pasitikintis savimi ir savo jėgomis asmuo. Svarbu ir tai, jog tyrime dalyvavę gimnazistai nemano, kad mokytojai tikisi iš jų daugiau, nei jie sugeba. Tačiau vertėtų atkreipti dėmesį į mokinių įtraukimo aktyviai dalyvauti pamokoje situaciją. Nepaisant to, iš gautų rezultatų galima daryti prielaidą, kad mokymo(si) procese yra sudaromos sąlygos mokslievių lyderystės raiškai.

3 lentelė

Gimnazistų iniciatyvumo, verslumo ir kūrybiškumo įverčių skirstinys (N=111)

RN	Teiginiai	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
1.	Aš prisiimu atsakomybę už savo veiksmus	3,70	0,46
2.	Aš esu savarankiškas	3,47	0,60
3.	Aš priimu pagrįstą kritiką	3,25	0,65
4.	Aš užbaigiu tai, ką pradėdau	3,23	0,60
5.	Aš randu išeitį iš keblių situacijų	3,19	0,55
6.	Aš pasitikiu savo jėgomis	3,14	0,70
7.	Save galiu apibūdinti kaip kūrybingą žmogų	2,93	0,81
8.	Aš moku planuoti savo laiką	2,86	0,79
9.	Aš noriai dalyvauju mokyklos renginiuose	2,85	0,84
10.	Aš žinau, ką norėčiau veikti po 10 metų	2,41	1,14
11.	Aš teikiu įvairių pasiūlymų dėl renginių klasėje, mokykloje	2,34	0,86
12.	Aš dalyvauju mokinių organizacijose (skautų, mairomiečių ir pan.)	1,76	1,00

* Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visiškai sutinku“ – 4, „Ko gero, sutinku“ – 3, „Ko gero, nesutinku“ – 2, „Visiškai nesutinku“ – 1

Iš pateikiamo iniciatyvumo, verslumo ir kūrybiškumo kintamųjų reitingo, remiantis įverčiais (V), galima teigti, jog gimnazistai visiškai sutinka su teiginiu, kad „prisiima atsakomybę už savo veiksmus“. Šio teiginio vidurkis 3,70 ir respondentų nuomonė homogeniškiausia (SD = 0,46). Taip pat vieningai gimnazistai laikosi nuomonės, jog „yra

savarankiški“ (SD = 0,60). Gimnazistai linkę manyti, kad „*ko gero, nesutinka*“, jog žino, ką norėtų veikti po 10 metų. Teiginio vidurkis 2,41 ir, palyginti su kitais teiginiais, šiuo klausimu nuomonė nėra homogeniška (SD = 1,14). Toks rezultatas gali būti paaiškintas skirtingais respondentų amžiaus ypatumais. Tikėtina, yra natūralu, kad I klasių mokinių žinojimas, ką norėtų veikti po 10 metų, yra mažesnis nei IV klasių mokinių. Respondentai ne itin darniai (SD = 0,70), tačiau buvo linkę labiau sutikti su teiginiu „*aš pasitikiu savo jėgomis*“ (įverčių vidurkis 3,14). Iš esmės šie duomenys reikšmingi, nes, anot Golemano (2008), pasitikėjimas savimi yra vienas iš lyderystės gebėjimų komponentų. Nors respondentai linkę sutikti, kad gali save apibūdinti kaip kūrybingą žmogų (teiginio vidurkis 2,93), nuomonė gana vientisa (SD = 0,81), tačiau vengia teikti pasiūlymų dėl renginių klasėje ar mokykloje (teiginių vidurkis 2,34). Respondentai teigė, kad nedalyvauja mokinių organizacijose (vidurkis 1,76), nors nuomonės šiuo klausimu heterogeniškos (SD = 1,00).

Iniciatyvumo, verslumo ir kūrybiškumo kintamųjų reitingo duomenų analizė leidžia manyti, jog, respondentų vertinimu, jie pasižymi lyderiams būdingais bruožais – pasitiki savimi, prisiima atsakomybę už savo veiksmus, yra savarankiški, nebijo pagrįstos kritikos, užbaigia pradėtus darbus ir randa išeitį iš keblių situacijų. Tačiau gimnazijos mokiniams trūksta iniciatyvumo ir savo gyvenimo vizijos turėjimo, o tai ypač svarbu lyderio savybėmis pasižyminčiam asmeniui.

4 lentelė

Gimnazistų santykių su mokytojais įverčių skirstinys (N=111)

RN	Teiginiai	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
1.	Mokytojai noriai bendrauja su manimi	3,36	0,52
2.	Kai aš koku nors klausimu kreipiuosi į mokytojus, jie dėmesingai mane išklauso	3,32	0,59
3.	Mano auklėtoja(s) rūpinasi manimi	3,27	0,96
4.	Aš pasitikiu savo auklėtoja (-u)	3,27	1,04
5.	Mūsų mokyklos mokytojams rūpi, kad mokiniai gerai jaustųsi	3,13	0,56
6.	Aš pasitikiu savo mokytojais	3,02	0,69
7.	Aš nebijau pamokose suklysti arba neteisingai atsakyti į klausimą	2,79	0,96
8.	Mano mokytojai teisingai elgiasi su visais mokiniais	2,60	0,81
9.	Mokytojai mane dažnai pagiria	2,39	0,77

* Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visiškai sutinku“ – 4, „Ko gero, sutinku“ – 3, „Ko gero, nesutinku“ – 2, „Visiškai nesutinku“ – 1.

Gauti rezultatai pagal kintamųjų įverčius (V) iliustruoja (žr. 4 lentelę), kaip tiriamieji vertina santykius su mokytojais. Homogeniškiausia nuomonė dėl teiginio „mokytojai noriai bendrauja su manimi“ (SD = 0,52). Mokiniai sutinka su šiuo teiginiu (teiginio vidurkis lygus 3,36). Respondentai sutinka ir laikosi bendros nuomonės (SD = 0,59)

dėl teiginio „*kai aš koku nors klausimu kreipiuosi į mokytojus, jie dėmesingai mane išklauso*“. Gimnazistai taip pat linkę gana vieningai ($SD = 0,56$) sutikti su teiginiu, kad „*mūsų mokytojams rūpi, kad mokiniai gerai jaustųsi*“. Tokie teiginiai suponuoja nuomonę, jog gimnazijos mokytojai sudaro prielaidas mokinių lyderystės gebėjimų plėtotei. Tačiau gana vientisa ($SD = 0,77$) gimnazistų nuomonė dėl teiginio „*mokytojai dažnai mane pagiria*“ (vidurkis 2,39), reiškia, jog mokiniai linkę „*ko gero, nesutikti*“ ir tai verčia abejoti mokinių skatinimo mokykloje efektyvumu, o tai labai svarbu lyderystės gebėjimų vystymui(si). Galima daryti prielaidą, jog gimnazijos mokytojai siekia sudaryti prielaidas mokinių lyderystės gebėjimų plėtotei, tačiau derėtų atkreipti dėmesį į mokinių skatinimo sistemos įgyvendinimo poreikį. Poreikį ugdyti mokinių lyderystės motyvaciją rodo nedažno pagyrimo raiška mokinių vertinimuose. Pelnytą pagyrimą, pastebėjus bet kokį progresą ir pastangas, gali būti stimulus veikti ir mokyti geriau.

5 lentelė

Gimnazistų požiūrio į lyderystės ugdymą mokykloje įverčių skirstinys (N=111)

RN	Teiginiai	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
1.	Ir mokytojai, ir administracijos atstovai palankiai žiūri į mokinių iniciatyvas, siekį įgyvendinti novacijas	3,22	0,63
2.	Mano mokykloje sudaromos galimybės plėtoti asmeninę lyderystę	3,10	0,65
3.	Mano mokykloje vyrauja tolerancija kitokiai mokinių nuomonei	3,10	0,78
4.	Mano mokykloje sudaromos sąlygos kiekvieno mokinio saviraiškai	3,05	0,71
5.	Mano mokykloje vyrauja demokratiški mokytojų ir mokinių santykiai	2,99	0,70

* Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visiškai sutinku“ – 4, „Ko gero, sutinku“ – 3, „Ko gero, nesutinku“ – 2, „Visiškai nesutinku“ – 1.

Lentelėje pateikti rezultatai atskleidžia, jog „*ir mokytojai, ir administracijos atstovai palankiai žiūri į mokinių iniciatyvas, siekį įgyvendinti novacijas*“. Šio teiginio vidurkis siekia 3,22 ir nuomonė homogeniškesnė šiame bloke ($SD = 0,63$). Kalbant apie lyderystės vystymą, tokie duomenys yra palankiausi, nes palankus požiūris skatina skleistis lyderystės gebėjimus ir neprieštarauja esminiam mokinių lyderystės ugdymo principui – visi vaikai turi teisę būti lyderiais ir geba jais tapti (Lambert, 2011). Tokią orientaciją patvirtina bendra ($SD = 0,65$) mokinių nuomonė, kad „*mokykloje sudaromos galimybės plėtoti asmeninę lyderystę*“. Šio teiginio vidurkis siekia 3,10, o tai reiškia, kad mokiniai „*ko gero, sutinka*“ su teiginiu.

Tyrimo rezultatai leidžia daryti prielaidą, jog gimnazijoje suteikiamos sąlygos plėtoti mokinių asmeninę lyderystę. Tiek mokytojai, tiek administracijos atstovai nesudaro barjerų mokinių iniciatyvoms ir novacijoms, vyrauja demokratiški mokytojų ir mokinių santykiai.

Gimnazistų asmeninės lyderystės įverčių skirstinys (N=111)

RN	Teiginiai	Vidurkis	Standartinis nuokrypis
1.	Man patinka dirbti komandoje	3,17	0,90
2.	Man patinka dirbti individualiai	3,11	0,80
3.	Aš mėgstu būti lyderiu	2,96	0,88
4.	Kaip lyderis kartais susilaukiu kritikos iš bendraklasių	2,58	0,93
5.	Aš stengiuosi ugdytis lyderiams būdingas savybes	2,33	1,00
6.	Dalyvauju įvairiuose neformaliuose renginiuose, seminaruose, mokymuose, kur kalbama apie lyderystę ir jos ugdymąsi	2,08	1,02
7.	Internete peržiūriu su lyderystės tema susijusias videokonferencijas, skaitau straipsnius ir pan.	1,84	0,94
8.	Aš skaitau literatūrą lyderystės tema	1,60	0,78
9.	Lankausi ir skaitau informaciją interneto puslapyje „Lyderių laikas“ ar panašiuose	1,35	0,64

* Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visiškai sutinku“ – 4, „Ko gero, sutinku“ – 3, „Ko gero, nesutinku“ – 2, „Visiškai nesutinku“ – 1.

Rezultatai pagal asmeninės lyderystės kintamųjų įverčius (V) atskleidžia, kad tyrime dalyvavę gimnazistai labiau mėgsta dirbti individualiai nei komandoje. Teiginių įverčių vidurkis siekia 3,11, o pakankamą nuomonės homogeniškumą atskleidžia standartinis nuokrypis (SD = 0,80). Palyginę šį kintamąjį su teiginiu „*man patinka dirbti komandoje*“, pastebėsime, kad nors įverčio vidurkis nežymiai didesnis (3,17), nuomonė jau heterogeniška (SD = 0,90). Galima daryti prielaidą, jog respondentai yra linkę į individualizmą, labiau mėgsta dirbti individualiai nei komandoje. Įvertinant mokyklose egzistuojančią mokinių konkurenciją, tokia minėtų kintamųjų raiška nėra netikėta. Kiti kintamieji suteikia informacijos, jog dalis gimnazistų „*mėgsta būti lyderiu*“. Šio teiginio vidurkis siekia 2,96, nors tokia nuomonė tarp respondentų nėra homogeniška (SD = 0,88). Dėl teiginio „*aš stengiuosi ugdytis lyderiams būdingas savybes*“ respondentai neturi bendros nuomonės (SD = 1,00). Pastebėta, kad dalis tyrime dalyvavusių gimnazistų nėra linkę dalyvauti su lyderyste susijusiuose renginiuose, seminaruose, mokymuose; teiginio vidurkis tesiekia 2,08, nors nuomonė nėra vientisa (SD = 1,02). Ne itin vieningai (SD = 0,78) respondentai pažymi, jog neskaito literatūros lyderystės tema. Tiriamųjų atsakymui, jog „*visiškai nesilanko ir neskaito informacijos interneto puslapyje „Lyderių laikas“ ir panašiuose*“ būdingas homogeniškumas (SD = 0,64). Apibendrinant gautus rezultatus, galima teigti, kad apklausoje dalyvavę gimnazistai yra labiau individualistai nei komandos žmonės. Ir nors dalis mokinių teigia, jog mėgsta būti lyderiais, tačiau lyderystės saviugda neužsiima. Tai iš dalies neatitinka Marxo (2006) išskirtų mokinių lyderystės principų, kurie nurodo, jog į ateitį orientuotam mokiniui lyderiui svarbu pasižymėti smalsumu, atkaklumu, vaizduote ir, svarbiausia, tikru susidomėjimu, bendrų sąlyčio tašku paieška, nedichotominiu požiūriu į problemas, pasitikėjimu sinergija ir pan.

Gimnazistų lyderystės raiškos ir sociodemografinių kintamųjų ryšiai

Siekiant atskleisti sociodemografinių veiksnių ir lyderystės raiškos kintamųjų ryšius, tyrimo duomenims analizuoti pasirinkta dispersinė analizė ANOVA. Demografinių kintamųjų histogramos parodė, jog skirstiniai yra normaliniai.

7 lentelė

Gimnazistų lyderystės raiškos kintamųjų palyginimas pagal klasę (N =111)

STRUKTŪRINĖS DALYS	I klasė	II klasė	III klasė	IV klasė	Dispersinės analizės ANOVA rezultatai			
	V	V	V	V	Dispersija tarp grupių	Dispersija grupės viduje	F	$p \leq 0,05$
Sėkmingas mokymasis								
Mokytojai stengiasi, kad klasė suprastų ir išminktų medžiagą	3,57	3,14	3,53	3,36	3,244	25,512	4,536	0,005
Mokytojai į aktyvų dalyvavimą pamokoje įtraukia visus mokinius	2,82	2,43	2,43	2,16	5,697	61,658	3,264	0,024
Iniciatyvumas, verslumas, kūrybiškumas								
Aš moku planuoti savo laiką	3,24	2,89	2,60	2,68	7,125	60,569	4,196	0,008
Aš žinau, ką norėčiau veikti po 10 metų	2,07	2,21	2,33	3,12	17,059	125,878	4,834	0,003
Santykiai su mokytojais								
Mano mokytojai teisingai elgiasi su visais mokiniais	2,93	2,46	2,63	2,32	5,529	67,228	2,933	0,037
Aš pasitikiu savo auklėtoja (-u)	3,64	3,44	3,03	2,96	8,796	109,022	2,851	0,041
Asmeninė lyderystė								
Kaip lyderis kartais susilaukiu kritikos iš bendraklasių	2,75	2,89	2,30	2,36	7,111	87,989	2,882	0,039

* Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visiškai sutinku“ – 4, „Ko gero, sutinku“ – 3, „Ko gero, nesutinku“ – 2, „Visiškai nesutinku“ – 1.

Atskleidžiant statistiškai reikšmingus klases, kurioje mokosi respondentai, ir sėkmingo mokymosi kintamųjų skirtumus, nustatyta, jog pirmos klasės mokiniai labiau linkę manyti, jog mokytojai stengiasi, kad klasė suprastų ir išminktų medžiagą, negu antros klasės mokiniai. Tai patvirtina statistiškai reikšmingas skirtumas ($p = 0,005$). Su teiginiu „mokytojai į aktyvų dalyvavimą klasėje stengiasi įtraukti visus mokinius“ labiau

linkę sutikti pirmos nei ketvirtos klasės mokiniai. Tai patvirtina statistiškai reikšmingas skirtumas ($p = 0,024$).

Interpretuojant gautus rezultatus, galima daryti prielaidą, kad pirmų klasių gimnazistus, kaip dar nevisapusiškai pažintus, mokytojai stengiasi aktyvinti, o ketvirtos klasės gimnazistų gebėjimai ir polinkiai mokytojams būna geriau žinomi, todėl į aktyvų dalyvavimą stengiasi įtraukti tik tuos, kurie to nori.

Lyginant skirtingų klasių gimnazijos mokinių iniciatyvumo, verslumo, kūrybiškumo raišką pagal klasę, pastebima, jog su teiginiu „*moku planuoti savo laiką*“ labiau linkę sutikti pirmos klasės gimnazistai nei trečios. Tai patvirtina statistiškai reikšmingas skirtumas ($p = 0,008$). Toks rezultatas gali būti sąlygotas trečioje klasėje atsirandančių individualių ugdymo planų, kuriuose dėl skirtingų mokslo krypties mokomųjų dalykų pasirinkimo, gali atsirasti langų tarp pamokų, per kuriuos neretai mokiniai nesugalvoja, ką prasmingo nuveikti, o mokymosi diena vis tiek tampa ilgesnė. Atsižvelgiant į pirmų ir ketvirtų klasių gimnazistų amžiaus skirtumą, nestebina rezultatas, kad pirmos klasės gimnazistai nežino, ką norėtų veikti po 10 metų, o ketvirtos klasės gimnazistai teigia žinantys. Tai parodo statistiškai reikšmingas skirtumas ($p = 0,003$).

Identifikuojant tiriamųjų santykių su mokytojais pagal klasę kintamųjų skirtumus, pastebima, kad pirmos klasės gimnazistai labiau nei ketvirtos klasės gimnazistai linkę manyti, jog mokytojai teisingai elgiasi su visais mokiniais. Tai atskleidžia statistiškai reikšmingas skirtumas ($p = 0,037$). Tokie duomenys gali būti interpretuojami, siejant identifikuotą skirtumą su ketvirtos klasės gimnazistų pagrindiniu tikslu – sėkmingai išlaikyti brandos egzaminus. Jiems ruošiantis kyla nemažai įtampos tarp mokytojų ir mokinių. Tikėtina, jog silpniau besimokančius mokinius mokytojai linkę kiek nuvertinti, o tuo tarpu su gabesniaisiais daugiau dirbti ir daryti jiems daugiau nuolaidų. Savo auklėtoja taip pat labiau linkę pasitikėti pirmos klasės mokiniai nei ketvirtos, tai atskleidžia statistiškai reikšmingas skirtumas ($p = 0,041$). Tai gali būti sąlygota didesnio ketvirtokų savarankiškumo, autonomijos dėl amžiaus ir mažesnio kontakto su klasės vadove poreikio. Nustatyta, jog kaip lyderiai kritikos iš bendraklasių daugiau susilaukia antros klasės mokiniai nei trečios. Tai patvirtina statistiškai patikimas skirtumas ($p = 0,039$).

Tyrimo dalyvavusių gimnazistų savęs kaip lyderio vertinimo analizei taip pat pasirinkta vienfaktorinė dispersinė analizė ANOVA (žr. 8 lent.).

Gimnazistų savęs kaip lyderio vertinimo ir lyderystės raiškos kintamųjų palyginimas (N =111)

STRUKTŪRINĖS DALYS	Yra lyderis	Dar turi ugdytis lyderystės gebėjimus	Nepatinka būti lyderiu	Nesusi- mąsto apie tai	Dispersinės analizės ANOVA rezultatai			
	M	M	M	M	Dispersija tarp grupių	Dispersija grupės viduje	F	$p \leq 0,05$
<i>Sėkmingas mokymasis</i>								
Kai aš noriu ką nors pasakyti, mokytojai mane išklauso	3,08	3,19	3,24	3,65	3,323	9,614	2,992	0,034
<i>Iniciatyvumas, verslumas, kūrybiškumas</i>								
Aš teikiu įvairių pasiūlymų dėl renginių klaseje, mokykloje	3,08	2,42	1,77	2,06	14,459	66,532	7,751	0,000
Save galiu apibūdinti kaip kūrybingą žmogų	3,69	2,89	2,53	2,88	10,420	61,004	6,092	0,001
Aš priimu pagrįstą kritiką	3,62	3,13	3,24	3,47	3,566	43,371	2,932	0,037
Aš randu išeitį iš keblių situacijų	3,62	3,20	2,88	3,12	4,061	28,966	5,001	0,003
Aš esu savarankiškas	3,85	3,39	3,29	3,65	3,301	36,338	3,240	0,025
Aš pasitikiu savo jėgomis	3,77	3,14	2,88	2,94	6,946	46,748	5,299	0,002
Aš noriai dalyvauju mokyklos renginiuose	3,39	2,80	2,47	3,00	6,725	71,672	3,347	0,022
Aš dalyvauju mokinių organizacijoje (skautų, maironiečių ir pan.)	2,46	1,69	1,41	1,82	8,863	101,569	3,112	0,029
Aš priimu atsakomybę už savo veiksmus	4,00	3,61	3,82	3,71	1,955	21,234	3,283	0,024
Aš užbaigiu tai, ką pradėdau	3,69	3,19	3,06	3,24	3,391	36,519	3,312	0,023
<i>Asmeninė lyderystė</i>								
Aš mėgstu būti lyderiu	3,85	3,23	1,94	2,29	40,209	45,647	31,417	0,000
Kaip lyderis kartais susilaukiu kritikos iš bendraklasių	2,69	2,86	1,88	2,12	17,066	78,033	7,800	0,000
Aš skaitau literatūrą lyderystės tema	2,23	1,61	1,35	1,29	7,803	58,954	4,721	0,004

Aš stengiuosi ugdytis lyderiams būdingas savybes	3,00	2,58	1,71	1,53	27,293	83,374	11,676	0,000
Dalyvauju įvairiuose neformaliuose renginiuose, seminaruose, mokyklose, kur kalbama apie lyderystę ir jos ugdymąsi	3,00	2,20	1,53	1,44	23,731	90,532	9,262	0,000
Internetu peržiūriu su lyderystės tema susijusias videokonferencijas, skaitau straipsnius ir pan.	2,62	1,91	1,41	1,41	14,331	82,750	6,177	0,001
Lankausi ir skaitau informaciją interneto puslapyje „Lyderių laikas“ ar panašiuose	1,77	1,33	1,12	1,35	3,233	42,064	2,741	0,047

* Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visiškai sutinku“ – 4, „Ko gero, sutinku“ – 3, „Ko gero, nesutinku“ – 2, „Visiškai nesutinku“ – 1.

Kaip pažymi Taylor (2008), lyderystės gebėjimais pasižymintys mokiniai turi suprasti keletą esminių dalykų: jie turi tarnauti kitiems, lyderio tikslas – tai ne prestižo ar galios siekis, o pagalba kitiems mokantis ir įgyvendinant savo tikslus, nepaisant jų sąlyginai aukštesnės pozicijos, mokiniai lyderiai neturi leisti kitiems jaustis prasčiau. Identifikuojant respondentų savęs kaip lyderio vertinimą ir sėkmingo mokymosi kintamuosius, galima teigti, kad tie gimnazistai, kurie save vertina kaip lyderius, mažiau yra linkę sutikti, kad mokytojai juos išklauso, kai jie nori ką nors pasakyti, negu tie, kurie nesusiimąstę apie tai, ar yra lyderiai. Šią tendenciją patvirtina statistiškai reikšmingas skirtumas ($p = 0,034$). Taip gali būti dėl to, jog save kaip lyderius vertinantys tiriamieji siekia daugiau dėmesio savo asmeniui ir mintims, o jo laiku nesulaukę, nusivilia.

Identifikuojant iniciatyvumo, verslumo bei kūrybiškumo ir savęs kaip lyderio vertinimo kintamuosius, pastebima, jog tie gimnazistai, kurie save laiko lyderiu, yra linkę teikti pasiūlymų dėl renginių klasėje, mokykloje, taip pat labiau linkę save apibūdinti kaip kūrybingus žmones, o tie, kurie teigė, kad jiems nepatinka būti lyderiais, nelinkę teikti pasiūlymų ir nemano, jog yra kūrybingi. Tai patvirtina statistiškai reikšmingi skirtumai, atitinkamai ($p=0,000$) ir ($p=0,001$). Išėitį iš keblių situacijų labiau randa tie gimnazistai, kurie save laiko lyderiais, nei tie, kurie nenori būti lyderiais ($p = 0,003$). Atsakomybę už savo veiksmus visiškai prisiima gimnazistai, manantys, jog yra lyderiai, o jos nelinkę prisiimti tie, kurie teigia, kad jiems dar reikia ugdytis lyderystės gebėjimus ($p=0,024$).

Identifikuojant respondentų savęs kaip lyderio vertinimą ir asmeninės lyderystės kintamuosius, nustatytas ryšys tarp kritikos, sulaukiamos iš bendraklasių ir savęs kaip

lyderio vertinimo. Tie gimnazistai, kurie mano, jog dar turi ugdytis lyderio gebėjimus, kritikos susilaukia daugiau nei tie, kuriems nepatinka būti lyderiu ($p=0,000$).

Tyrimo metu siekta nustatyti tiriamųjų lyties ir lyderystės kintamųjų ryšius (žr. 9 lent.).

9 lentelė

Gimnazistų lyties ir lyderystės raiškos kintamųjų palyginimas (N =111)

STRUKTŪRINĖS DALYS	Mergina	Vaikinas	Dispersinės analizės ANOVA rezultatai			
	V	V	Dispersija tarp grupių	Dispersija grupės viduje	F	$p \leq 0,05$
<i>Iniciatyvumas, verslumas, kūrybiškumas</i>						
Aš noriai dalyvauju mokyklos renginiuose	2,60	3,00	4,277	74,119	6,290	0,014
Aš žinau, ką norėčiau veikti po 10 metų	2,69	2,25	5,149	137,788	4,073	0,046
<i>Santykiai su mokytojais</i>						
Aš nebijau pamokose suklysti arba neteisingai atsakyti į klausimą	3,07	3,62	5,246	96,989	5,895	0,017

* Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visiškai sutinku“ – 4, „Ko gero, sutinku“ – 3, „Ko gero, nesutinku“ – 2, „Visiškai nesutinku“ – 1.

Identifikuojant respondentų lyties ir iniciatyvumo, verslumo bei kūrybiškumo kintamųjų skirtumus, gauti duomenys atskleidė, jog renginiuose noriau dalyvauja vaikinai nei merginos ($p = 0,0014$), tačiau merginos geriau žino, ką norėtų veikti po 10 metų nei vaikinai ($p = 0,046$). Darytina prielaida, kad toks rezultatas gali būti nulemtas merginų ir vaikinų socialinės raidos skirtumų šiame amžiaus tarpsnyje.

Identifikuojant santykių su mokytojais ir respondentų lyties kintamųjų skirtumus pastebima, jog vaikinai nebijo pamokose suklysti ar atsakyti neteisingai, tuo tarpu merginos nėra tokios drąsios; tai patvirtina statistiškai reikšmingas skirtumas ($p=0,017$). Interpretuojant šiuos duomenis, galima manyti, jog merginos yra atsakingesnės ir nelinkusios rizikuoti.

10 lentelė

Gimnazistų pažangumo ir lyderystės raiškos kintamųjų ryšys (N =111)

STRUKTŪRINĖS	Labai gerai (9-10)	Gerai (8)	Vidutiniškai (7)	Dispersinės analizės ANOVA rezultatai
--------------	--------------------	-----------	------------------	---------------------------------------

DALYS	V	V	V	Dispersija tarp grupių	Dispersija grupės viduje	F	$p \leq 0,05$
<i>Sėkmingas mokymasis</i>							
Mokytojams patinka dirbti su manimi	3,10	2,88	2,68	2,882	26,582	3,830	0,012
<i>Santykiai su mokytojais</i>							
Mokytojai mane dažnai pagiria	2,68	2,40	2,11	6,390	57,953	3,932	0,010

* Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visiškai sutinku“ – 4, „Ko gero, sutinku“ – 3, „Ko gero, nesutinku“ – 2, „Visiškai nesutinku“ – 1.

Atskleidžiant tiriamųjų pažangumo ir sėkmingo mokymosi kintamuosius, gautas statistiškai reikšmingas skirtumas ($p = 0,012$) tarp labai gerai ir vidutiniškai besimokančių mokinių ir nuomonės, kaip mokytojams patinka su jais dirbti. Gimnazistų požiūriu, mokytojai mieliau dirba su labai gerai besimokančiais mokiniais.

Identifikuojant pažangumo ir santykių su mokytojais kintamuosius, gauti duomenys atskleidžia statistiškai reikšmingą skirtumą ($p = 0,010$) tarp pagyrimų labai gerai ir vidutiniškai besimokantiems mokiniams. Pastarieji pagyrimų nesulaukia.

11 lentelė

Gimnazistų aktyvumo ir lyderystės raiškos kintamųjų palyginimas (N =111)

STRUKTŪRINĖS DALYS	Visur dalyvauja, yra aktyvūs	Dalyvauja, kai liepia mokytojai, kviečia draugai	Dispersinės analizės ANOVA rezultatai			
	V	V	Dispersija tarp grupių	Dispersija grupės viduje	F	$p \leq 0,05$
<i>Sėkmingas mokymasis</i>						
Mano mokytojai tikisi iš manęs daugiau, nei aš sugebu	2,52	2,17	5,557	58,786	5,104	0,008
<i>Iniciatyvumas, verslumas, kūrybiškumas</i>						
Aš teikiu įvairių pasiūlymų dėl renginių klasėje, mokykloje	2,74	2,14	11,938	69,053	9,335	0,000
Aš randu išeitį iš keblių situacijų	3,36	3,06	2,434	30,593	4,297	0,016
Aš noriai dalyvauju mokyklos renginiuose	3,36	2,61	22,319	56,077	21,492	0,000
Aš dalyvauju mokinių organizacijose (skautų, maironėlių ir pan.)	2,07	1,59	7,409	103,023	3,884	0,024
Aš užbaigiu tai, ką pradėdau	3,38	3,19	3,055	36,855	4,476	0,014
<i>Santykiai su mokytojais</i>						
Mano mokytojai teisingai elgiasi su visais mokiniais	2,43	2,75	4,471	68,286	3,536	0,033
<i>Asmeninė lyderystė</i>						

Aš mėgstu būti lyderiu	3,24	2,81	5,287	80,569	3,543	0,032
Kaip lyderis kartais susilaukiu kritikos iš bendraklasių	2,95	2,34	9,557	85,542	6,033	0,003
Man patinka dirbti komandoje	3,57	2,94	10,912	78,836	7,474	0,001
Aš stengiuosi ugdytis lyderiams būdingas savybes	2,62	2,19	6,212	104,455	3,211	0,044
Dalyvauju įvairiuose neformaliuose renginiuose, seminaruose, mokymuose, kur kalbama apie lyderystę ir jos ugdymąsi	2,31	2,02	8,303	105,960	4,192	0,018
Internetu peržiūriu su lyderystės tema susijusias videokonferencijas, skaitau straipsnius ir pan.	2,05	1,77	5,692	91,389	3,363	0,038

* Respondentai turėjo galimybę pasirinkti iš šių galimų atsakymo variantų su atitinkamais įverčiais: „Visiškai sutinku“ – 4, „Ko gero, sutinku“ – 3, „Ko gero, nesutinku“ – 2, „Visiškai nesutinku“ – 1.

Identifikuojant respondentų aktyvumo ir sėkmingo mokymosi kintamuosius pastebima, jog iš tų gimnazistų, kurie yra aktyvūs dėl vidinės motyvacijos, mokytojai tikisi daugiau, nei jie sugeba, nei iš tų, kurie aktyvūs dėl išorinės motyvacijos ($p = 0,008$). Galima teigti, jog aktyviems mokiniams mokytojai skiria papildomų darbų, kviečia rengti įvairius darbus, skatina visur dalyvauti, o tai iš tiesų tampa nemažu iššūkiu mokiniams, bet yra naudinga jiems daugeliu prasmių, taip pat ir lyderystės plėtočiai.

Pagal aktyvumo bei iniciatyvumo, verslumo ir kūrybiškumo kintamuosius pastebima, jog tie gimnazistai, kurie visur dalyvauja ir yra aktyvūs, linkę teikti pasiūlymų dėl klasės ar mokyklos renginių, o tie, kurie dalyvauja tik kitų prašomi, nėra linkę teikti pasiūlymų. Tai patvirtina statistiškai reikšmingas skirtumas ($p = 0,000$). Aktyvūs mokiniai užbaigia tai, ką pradeda, priešingai nei dalyvaujantys kitų prašymu ($p = 0,014$). Taip pat aktyvūs mokiniai geriau randa išeitį iš keblių situacijų nei tie, kuriuos reikia motyvuoti, kad kur nors dalyvautų ($p = 0,016$). Remiantis šiais duomenimis, galima daryti prielaidą, jog aktyvesni mokiniai, turintys vidinę motyvaciją, pasižymi lyderiams būdingomis savybėmis kur kas labiau nei tie, kurių veiksmas skatinami išorinių veiksmų, t. y. netiesioginių motyvų. Vieni pagrindinių mokinių lyderystės gebėjimų, anot Bowmano (2013), yra mokėjimas išklausti kitą, kitų problemų identifikavimas, interesų sužadinimas. Autoriaus teigimu, lyderis neturi būti klasės herojus, labiau indėlininkas ir šeimininkas. Todėl iniciatyvumas ir aktyvumas sudaro prielaidas atsiskleisti lyderystės gebėjimams.

Statistiškai reikšmingi skirtumai tarp gimnazistų aktyvumo ir asmeninės lyderystės kintamųjų rodo, jog savanoriškai aktyvūs mokiniai mėgsta dirbti komandoje, tuo tarpu aktyvūs tik dėl kitų raginimo gimnazistai nelinekė dirbti komandoje ($p = 0,001$). Toks rezultatas leidžia manyti, jog mokinių lyderystės raiškos rodikliams įtakos gali turėti jų motyvacija, savimonė. Darytina prielaida, jog ugdant mokinių lyderystę, aktualu skatinti jų savimonę, vidinės motyvacijos sistemos formavimąsi, plėtojant sąmoningumą ir vertybines orientacijas.

Diskusija

Lyderystės ugdymas nuolat kintančiame socialiniame, ekonominiame, politiniame kontekste tampa vis aktualesnis uždavinys švietimo organizacijoms. Sisteminė lyderystės plėtotės prieiga, ugdant lyderius visuose lygmenyse, siejama ne tik su mokinių, mokytojų, mokyklų vadovų veiklos efektyvumu, jų iniciatyvumu, kūrybiškumu, inovatyvumu ir kitų svarbių gebėjimų raiška, ugdymo kokybe, geresniais ugdymo rezultatais, mokyklos tobulinimu, bet ir su intensyvesniais švietimo sistemos bei visuomenės pokyčiais.

2011 m. V. Beresnečiūtė, V. Dagtė, G. Dapkus, E. Katiliūtė, D. Savičiūnaitė atliko longitudinalinę Lietuvos švietimo lyderystės raiškos tyrimą, kuriame, be kitų tiriamųjų grupių, dalyvavo 629 Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų 7–11 kl. mokiniai. Iš jų 261 mokėsi gimnazijoje. Tyrimo autoriai rekomendavo kas 2–3 metus pakartoti lyderystės raiškos vertinimo tyrimus atskirose tiriamųjų grupėse. Lyginant straipsnio autorių atlikto gimnazijos mokinių lyderystės raiškos tyrimo rezultatus su minėto lyderystės raiškos mokinių grupėje tyrimo rezultatais, pastebimos panašios mokinių lyderystės raiškos tendencijos: abiejų tyrimų rezultatai atskleidė teigiamas mokinių asmeninės ir į mokymąsi orientuotos lyderystės nuostatas ir gana pozityvų lyderystės ugdymosi galimybių vertinimą. Didesnės dalies gimnazistų ir 2011 m. tyrime dalyvavusių mokinių nuomone, mokymo(si) procese sudaromos sąlygos jų lyderystės raiškai; mokiniai linkę manyti, kad yra savarankiški, pasitiki savo jėgomis, prisiima atsakomybę už savo veiksmus, nebijo pagrįstos kritikos, užbaigia pradėtus darbus, randa išeitį iš keblių situacijų, tačiau jiems trūksta iniciatyvumo ir savo gyvenimo vizijos. Nedideli abiejų tyrimų dalyvių vertinimai leidžia teigti, jog mokykloje vyrauja demokratiški santykiai, palankus mokytojų ir administracijos požiūris į mokinių iniciatyvas, siekį įgyvendinti novacijas, tačiau kartu tyrimo rezultatai aktualizuoja motyvacijos mokinių lyderystės plėtotei mokykloje bei teigiamo psichologinio klimato poreikį.

Mūsų tyrimo atveju asmeninės gimnazistų lyderystės kintamųjų įverčiai rodo, kad tik dalis jų mėgsta būti lyderiais, dauguma yra labiau linkę dirbti individualiai nei komandoje, neišryškėjo bendra nuomonė, kad gimnazistai stengiasi ugdytis lyderiams būdingas savybes, lyderystės saviugdos poreikis nėra ryškiai išreikštas.

Skirtingai nei lyderystės longitudinaliniame tyrime, mes siekėme identifikuoti gimnazistų lyderystės raiškos pažymių ir sociodemografinių kintamųjų – lyties, klasės, pažangumo – ryšius. Nustatyta, kad pirmos gimnazijos klasės mokiniai geriau nei ketvirtos moka planuoti savo laiką, tačiau ketvirtokai geriau žino savo ateities perspektyvas. Tie gimnazistai, kurie save vertina kaip lyderius, labiau pasižymi iniciatyvumu, verslumo ir kūrybiškumo savybėmis nei tie, kurie nenori būti lyderiais ar mano, kad jiems reikia ugdytis lyderiui būdingas savybes.

Vaikinai noriau dalyvauja mokykloje vykstančiuose renginiuose nei merginos, taip pat jie mažiau bijo suklysti atsakinėdami pamokose. Mokytojai labiau mėgsta dirbti su labai gerai besimokančiais mokiniais nei su tais, kurie mokosi vidutiniškai. Pastarieji mažiau nei gerai besimokantys sulaukia iš mokytojų paskatinimų. Aktyvūs, visur dalyvaujantys gimnazistai mano, kad mokytojai tikisi iš jų daugiau, nei jie gali, jiems labiau

patinka dirbti komandoje, jie stengiasi ugdytis lyderiams būdingas savybes. Pirmos klasės gimnazistai labiau nei ketvirtos klasės gimnazistai linkę manyti, kad mokytojai teisingai elgiasi su visais mokiniais, taip pat yra labiau linkę pasitikėti savo klasės auklėtoja. Pasitikėjimo klasės auklėtoja tendencija išryškėjo ir 2011 m. mokinių lyderystės raiškos tyrime.

Gimnazijos mokinių savo iniciatyvumo, kūrybiškumo, verslumo įverčiai yra žemesni nei pasitikėjimo savimi, atsakomybės už savo veiksmus, savarankiškumo įverčiai. Tačiau šių gebėjimų išsamesnei charakteristikai ir ryšiams su lyderyste identifikuoti reikalingi išsamesni tyrimai. Akcentuotina, kad mokinių (taip pat kitų švietimo subjektų grupių) lyderystės raiškos pokyčių analizei išlieka aktualu tirti ir analizuoti lyderystės raiškai įtaką darančius veiksnius, švietimo bendruomenėje susitarti dėl lyderystės sampratos apibrėžties. Atvira problema švietimo bendruomenėje išlieka sąvokų lyderystės „vystymas“, „ugdymas“, „plėtotė“ konceptualizavimas.

Išvados

Lyderystės vystymas visuose mokyklos lygmenyse pirmiausia sietinas su mokinių, mokytojų, mokyklų vadovų iniciatyvumo, kūrybiškumo, inovatyvumo sklaida, jų veiklos, ugdymo(si) efektyvumu, kokybiniais visų procesų ir jų rezultatų pokyčiais, mokyklos tobulinimu, o kartu ir su intensyvesne švietimo sistemos kaita.

Vyraujančios teigiamos gimnazijos mokinių asmeninės ir į mokymąsi orientuotos lyderystės nuostatos ir jos ugdymosi galimybių pozityvus vertinimas yra reikšminga prielaida mokinių lyderystės raiškai. Tyrimo metu identifikuoti gimnazistų lyderystės raiškos pagal skirtingas dimensijas vertinimai aktualizuoja motyvacijos sistemos lyderystės ugdymui(si) mokykloje poreikį, kuris pirmiausia sietinas su demokratiškų santykių, palankaus mokytojų ir administracijos požiūrio į mokinių iniciatyvas, jų siekių įgyvendinti novacijas plėtote, mokinių savarankiškumo, atsakomybės skatinimu.

Tyrimo duomenys pagal asmeninės lyderystės kintamųjų įverčius rodo, kad tik dalis gimnazistų mėgsta būti lyderiais, dauguma yra labiau linkę dirbti individualiai nei komandoje, lyderystės saviugdos poreikis nėra ryškiai išreikštas. Tie gimnazistai, kurie save vertina kaip lyderius, labiau pasižymi iniciatyvumo, verslumo ir kūrybiškumo gebėjimais nei tie, kurie nenori būti lyderiais ar mano, kad jiems aktualu ugdytis lyderiui būdingas savybes.

Mokytojai labiau mėgsta dirbti su labai gerai besimokančiais mokiniais nei su tais, kurie mokosi vidutiniškai. Pastarieji mažiau nei gerai besimokantys susilaukia iš mokytojų paskatinimų. Aktyvūs, visur dalyvaujantys gimnazistai mano, kad mokytojai tikisi iš jų daugiau, nei jie gali, jiems labiau patinka dirbti komandoje, jie siekia ugdytis lyderiams būdingas savybes. Pirmos klasės gimnazistai labiau nei ketvirtos linkę manyti, kad mokytojai teisingai elgiasi su visais mokiniais, taip pat yra labiau linkę pasitikėti savo klasės auklėtoja.

Gimnazijos mokinių savo iniciatyvumo, kūrybiškumo, verslumo įverčiai yra žemesni nei pasitikėjimo savimi, atsakomybės už savo veiksmus, savarankiškumo įverčiai.

Literatūra

- Beatriz Pont, Deborah Nusche, Hunter Moorman (2008). *Lyderystės tobulinimas mokykloje*. 1 tomas: Politika ir praktika. OECD (Improving School Leadership: Volume 1: Policy and Practice, 2008). Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras, 2011. Prieiga internete: Improving School Leadership_LT. pdf-Adobe Reader (žr. 2013-05-24).
- Bowman R., F. (2013). Learning Leadership Skills in Middle School. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 86 (2), 59–63.
- Cibulskas G., Žydžiūnaitė, V. (2012). *Lyderystės vystymosi mokykloje modelis*. Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
- Duoblienė L. (2006). *Šiuolaikinė ugdymo filosofija: refleksijos ir dialogo link*. Vilnius: Tyto alba.
- European values study*. (1999). Prieiga internete: <http://www.europeanvaluesstudy.eu/evs/surveys/survey-1999-2000/participatingcountries/> (žr. 2013-03-09).
- Goleman D., Boyatzis, R., McKee, A. (2007). *Lyderystė. Kaip vadovauti pasitelkiant emocijų intelektą*. Kaunas: Smaltija.
- Harris A. (2010). *Pasidalintoji lyderystė mokykloje. Ateities lyderių ugdymas*. Švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
- Jonušaitė S., Valuckienė J. (2007). Lyderystės charakteristikos bendrojo lavinimo mokykloje: išorės audito ataskaitų kokybinė analizė. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2 (9), 102–107.
- Jucevičius R. (2013). Lietuva-2030: Kokią Lietuvos ateitį kuriame? Kuo švietimo lyderiai gali prisidėti prie Lietuvos ateities kūrimo? Kokias perspektyvas / galimybes ši strategija atskleidžia? *Nacionalinis švietimo lyderystės forumas 2013. Vilnius, 2013 m. ko-vo 1 d.*
- Lambert L. (2011). *Lyderystės gebėjimai ir tvari mokyklų pažanga*. Kaunas: Vitae littera.
- Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“*. (2013). Prieiga internete: [<http://www.lrv.lt/bylos/veikla/2030.pdf>] (žr. 2013-03-22).
- Lyderystės kompetencija: Kam? Kodėl? Kaip? Informacinis leidinys: Švietimo problemas analizė. 2012, liepa, Nr.10 (74).
- Marx G. (2006). *Future-focused Leadership: Preparing Schools, Students, and Communities for Tomorrow's Realities*. Virginia: Association for Supervision and Curriculum Development.
- Marzano R., J., Waters T., McNulty B., A. (2011). *Veiksminga mokyklų lyderystė. Nuo mokslinių tyrimų iki rezultatų*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
- Mokyklų vadovai: vadovauja ar lyderiauja? Informacinis leidinys: Švietimo problemas analizė. 2007, spalio, Nr.7 (18).
- Mokomės visą gyvenimą. Švietimo mainų paramos fondo informacinis leidinys. 2013, lapkritis, Nr. 12, p.22. Prieiga internete: < [1024_91c7753cd3b3ff5202f3f7c2faf11fe0.pdf](http://www.mokomėsvisągyvenimą.lt/1024_91c7753cd3b3ff5202f3f7c2faf11fe0.pdf)> (žr. 2013-06-04).
- Šilingienė V. (2012). *Lyderystė*. Kaunas: Technologija.
- Taylor J. (2008). Student Leadership: Friend Or Foe? Steps for Developing Effective Student Leadership. *Choral Journal*, 49 (4), 111–113.

Valstybinė švietimo 2013-2022 metų strategija. (2013). Prieiga per internetą. [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=438859]. (žr. 2013-03-22).

Summary

GYMNASIUM STUDENTS' LEADERSHIP EXPRESSION: ANALYSIS OF PECULIARITIES

Aušrinė Gumuliauskienė, Laura Martusevičienė

University of Šiauliai, Lithuania

Recently students' leadership education has become one of the aims of Lithuanian education policy. Development of leadership at all levels in school is related not only to students', teachers', and school leaders' activities efficiency, their expression of initiative, creativity, innovation, responsibility and other important traits and abilities, quality of education, better education results, school improvement, but also to more intensive changes in education system and society.

An empirical research (N=111), conducted in 2013, revealed affirmative gymnasium students' personal and learning-oriented attitudes towards leadership as well as positive evaluation of leadership expression opportunities at school. Gymnasium students tend to think that school provides possibilities for their leadership expression; students see themselves as self-sufficient, self-confident, taking responsibility for their actions, being not afraid of unfounded critics, finding out solutions to tricky situations; however, they admit that they lack initiative and clearer vision of their life. Though, according to students, democratic relationships, positive administration and teachers' attitude towards students' initiatives, ambition to implement innovations prevail at school, the demand for motivation system on leadership teaching and learning at school has emerged.

Statistically significant correlations exist between separate gymnasium students' features of leadership expression and socio-demographical variables (gender, class, academic progressiveness). Boys more eagerly participate in school events than girls do, they also are less afraid of making mistakes while answering in the lessons. Teachers are more fond of working with very well-learning students than with average ones. The latter receives less encouragement than very good learners. Students who are active and participate everywhere think that teachers expect from them more than they can, they like more to work in teams and strive to develop traits typical of a leader. Form 1 students tend to think that teachers treat all students fairly and tend to trust their class teacher more than students in Form 4.

The scores of research data on personal leadership variables reveal that only part of gymnasium students like to be leaders, while majority tends to work individually rather than in a team; the need in leadership self-directed learning is not clearly expressed. The students, who identify themselves as leaders, have more capacity in initiative, enterprise, and creativity than those who do not want to be leaders or think that it is relevant for them to foster qualities typical of a leader.

The scores on gymnasium students' initiative, enterprise, and creativity are lower than the scores on self-confidence, responsibility for their actions, and self-sufficiency. However, a more exhaustive investigation is needed for disclosing the more thorough characteristics of

these abilities and the identification of their relationships with leadership. For the analysis of students' (as well as other groups of education actors) change in leadership expression, it is still urgent to investigate and analyse the factors that influence leadership expression and agree among education community on the defining of the leadership concept. The conceptualization of such notions as leadership "development", "education", "advancement" is still an open issue.

Prevailing affirmative gymnasium students' personal and learning-oriented attitudes towards leadership and positive evaluation of opportunities for learning leadership are significant preconditions for students' leadership expression. Identified evaluation of gymnasium students' leadership expression along different dimensions actualize the demand for leadership teaching / learning at school, which is firstly related to democratic relationships, positive administration and teachers' attitude towards students' initiatives, development of their ambition to implement innovations, promotion of students' self-sufficiency and responsibility.

Key words: gymnasium students, leadership education, leadership.

Received 25 June 2013; accepted 20 July 2013

Aušrinė Gumuliauskienė

PhD., Associate Professor, Department of Education, University of Siauliai, 25-115 P. Visinskio Street, LT-76351 Siauliai, Lithuania.

E-mail: a.gumuliauskiene@gmail.com

Laura Martusevičienė

MSc., Social Education Specialist, Šiauliai Julius Janonis Gymnasium, 137 Tilzės Street, LT – 76348 Siauliai, Lithuania.

E- mail: pedagoge.socialine@gmail.com